

Vård- och omsorgsprogrammet (VO)

EXAMENSMÅL FÖR VÅRD- OCH OMSORGSPROGRAMMET

Vård- och omsorgsprogrammet är ett yrkesprogram. Efter examen från programmet ska eleverna ha de kunskaper som behövs för att arbeta inom hälso- och sjukvård och socialtjänst. Inom programmet ska eleverna också ges möjligheter att läsa kurser som förbereder för högskolestudier inom främst dessa områden.

Utbildningen ska utveckla elevernas kunskaper om och färdigheter i vård, omvårdnad och omsorg samt ge kunskaper om hälsa, ohälsa och funktionsnedsättning. Inom vård och omsorg arbetar man med att bevara eller återställa människors hälsa och stödja deras förmåga att utveckla sina resurser. Arbetet utgår från en människosyn som betonar människors lika värde, mänsklig värdighet, livskvalitet och välbefinnande. Utbildningen ska därför utveckla elevernas kunskaper om människan i olika åldrar ur biologiska, psykologiska, sociala, kulturella och existentiella aspekter vid hälsa, ohälsa och funktionsnedsättning. I yrkesutövningen kombineras kunskaper från olika ämnesområden som medicin, pedagogik, sociologi, psykologi och vårdvetenskap. Utbildningen ska därför leda till att eleverna utvecklar en helhetssyn på människan och förståelse av livsstilens betydelse för hälsan.

Utbildningen ska utveckla elevernas förmåga att bemöta människor på ett yrkesmässigt sätt, kommunicera med respekt för individens integritet och ge människor möjlighet till delaktighet och inflytande. Eleverna ska också utveckla förståelse för människors olika behov och förutsättningar. Dessutom ska eleverna utveckla en förmåga att diskutera och ta ställning i etiska frågor som rör yrkesutövningen och att följa den etik som råder inom yrkesområdet.

Stora delar av yrkesområdet regleras i lagar och andra författningar. Utbildningen ska därför ge eleverna kunskaper om dessa bestämmelser.

Utbildningen ska utveckla elevernas förmåga till muntlig och skriftlig kommunikation, eftersom det skapar en grund för ett gott samarbete samt för att kunna ge korrekt och komplex information till patienter och andra brukare. Ett rikt och nyanserat språk är dessutom ett redskap för reflektion och lärande. Kunskaper i språk ökar möjligheterna att kommunicera med patienter och andra brukare samt att arbeta i andra länder. Utbildningen ska ge eleverna möjligheter till fördjupade studier i engelska.

I vård och omsorg används IT, andra digitala hjälpmedel och annan teknisk utrustning. Utbildningen ska därför ge eleverna möjlighet att lära sig hantera dessa.

Utbildningen ska ge eleverna färdigheter i att utföra de arbetsuppgifter som förekommer inom området, såsom stöd och hjälp med personlig vård, medicintekniska uppgifter, hushållsuppgifter samt administrativa, sociala och socialpedagogiska uppgifter. Dessa arbetsuppgifter ska utföras på ett yrkesmässigt sätt, dvs. etiskt, estetiskt, hygieniskt, rehabiliterande eller habiliterande, ergonomiskt och hälsofrämjande.

Att identifiera, analysera och ta initiativ till att lösa problem i olika vård- och omsorgssituationer samt att se konsekvenser av handlingsalternativ är viktigt inom yrkesområdet. Därför ska utbildningen utveckla elevernas förmåga till detta liksom deras kreativitet, initiativförmåga och kvalitetsmedvetenhet. Utbildningen kan även förbereda för eget företagande inom området.

Utbildningen ska också ge eleverna kunskaper om vårdens och omsorgens historiska utveckling. Med detta som grund och med stöd av aktuell forskning ska eleverna utveckla förmåga att kritiskt granska invanda rutiner och kunna föreslå förändringar som innebär ökad kvalitet inom verksamhetsområdet.

Utbildningen ska ge kunskaper och insikter om arbetsmiljöns betydelse för fysisk, psykisk och social hälsa samt om hur man kan samverka för att skapa goda och jämlika arbetsförhållanden.

Arbetsplatsförlagt lärande ska förekomma på alla yrkesprogram. Det arbetsplatsförlagda lärandet ska bidra till att eleverna utvecklar yrkeskunskaper och en yrkesidentitet samt förstår yrkeskulturen och blir en del av yrkesgemenskapen på en arbetsplats. Det arbetsplatsförlagda lärandet kan också ge inblick i företagandets villkor.

Examensmålet gäller för både skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning.

Inriktningar

Vård- och omsorgsprogrammet har inga inriktningar, men programmet ger möjlighet till specialisering inom ramen för programfördjupningen.

Programmet kan leda till arbete inom hälso- och sjukvård samt inom socialtjänst. Inom hälso- och sjukvård kan man arbeta på till exempel sjukhus, vårdcentral eller i hemsjukvård. Inom socialtjänst kan man arbeta i till exempel särskilt boende, gruppbostad, daglig verksamhet, hemtjänst eller som personlig assistent.

Utbildningen kan leda till fortsatta studier på yrkeshögskola.

Mål för gymnasiearbetet

Gymnasiearbetet ska visa att eleven är förberedd för det yrkesområde som gäller för den valda yrkesutgången. Det ska pröva elevens förmåga att utföra vanligt förekommande arbetsuppgifter inom yrkesområdet. Gymnasiearbetet ska utföras på ett sådant sätt att eleven planerar, genomför och utvärderar sin uppgift. Gymnasiearbetet kan utformas så att det ger eleverna möjlighet att pröva sitt yrkeskunnande i företagsliknande arbetsformer.

KOMMENTARER TILL EXAMENSMÅLEN

Examensmålen anger att vård- och omsorgsprogrammet är ett yrkesprogram. Utbildningen ska i första hand bidra till att eleverna utvecklar de förmågor som efterfrågas i ett patient- och brukarnära arbete inom hälso- och sjukvård, psykiatrisk verksamhet, äldreomsorg och funktionshinderområdet. Eleverna har också möjlighet att inom programmets ram läsa kurser som förbereder för högskolestudier inom främst dessa områden.

De centrala kunskapsområden som lyfts fram i examensmålen är de som efterfrågas hos vård- och omsorgspersonal inom samtliga verksamhetsområden. Det handlar om kunskaper om människan ur ett helhetsperspektiv och om bemötande och förhållningssätt. Det handlar också om kommunikation och samarbete samt om att utföra arbetsuppgifter på ett yrkesmässigt sätt och utifrån aktuell lagstiftning.

Kunskaper om människan ur ett helhetsperspektiv innebär kunskaper om människan i olika åldrar och om människans livsvärld fysiskt, psykiskt, socialt och kulturellt eller andligt vid hälsa, ohälsa och vid funktionsnedsättning. Utgångspunkten ska vara hälsa utifrån ett salutogent synsätt vilket innebär att utgå från det friska och så långt möjligt vara på det friska. Genom att utgå från hälsa skapas också förutsättningar för en ökad insikt om den egna livsstilen och förmåga att utföra handlingar för ett ökat välbefinnande och en positiv självbild hos individen. Utbildningen ska präglas av ett inkluderande förhållningssätt, där alla människors rätt till hälsa och välbefinnande på lika villkor lyfts fram.

Möten med människor är centralt i allt vård- och omsorgsarbete. Fokus i programmet är därför att eleverna ska utveckla förmåga till ett gott *bemötande* och *förhållningssätt* vilket bland annat innebär respekt för den enskilda individens integritet och möjlighet till inflytande. Utgångspunkten i bemötandet och förhållningssättet är människors lika värde och rätten till en god vård och omsorg vilket också återfinns i den lagstiftning som styr hälso- och sjukvård samt socialtjänstens olika verksamhetsområden. Grundläggande för ett gott bemötande är ett empatiskt förhållningssätt, förståelse för patienters och brukares livsvärld samt förmåga till kommunikation och samarbete med dem, liksom med närstående och personal. Förmåga till både skriftlig och muntlig *kommunikation* och till *samarbete* betonas i examensmålen.

I vård- och omsorgsarbetet är det viktigt att kunna *utföra arbetsuppgifter på ett yrkesmässigt sätt*. Bland de arbetsuppgifter som anges i examensmålen finns bland andra de medicintekniska uppgifterna, dels de som enligt gällande lagstiftning kräver formell kompetens och därmed inte kan delegeras, dels de där formell kompetens inte krävs och som kan delegeras. De sociala och socialpedagogiska uppgifterna är i dag centrala i vård- och omsorgsarbetet och betonas därför i examensmålen. I yrkesrollen ingår också administrativa uppgifter där dokumentation är en betydande del. Därför betonas förmåga att använda informationsteknik som arbetsredskap i examensmålen. Den tekniska utvecklingen inom vård och omsorg är snabb vilket medför att all personal måste ha en god förmåga att använda teknisk utrustning och hjälpmedel på ett säkert sätt. För att eleverna ska utveckla förmåga att arbeta på ett yrkesmässigt sätt behövs

kunskaper från ett flertal områden, till exempel etik, medicin, pedagogik vårdvetenskap och hälsovetenskap.

Entreprenörskap ska ingå i utbildningen på alla program. I examensmålen för vård- och omsorgsprogrammet syns det i skrivningar om kreativitet och flexibilitet samt i skrivningar om att kunna ta initiativ, vara kvalitetsmedveten, kunna lösa problem i vardagsarbetet och att kritiskt granska invanda rutiner.

I examensmålen anges att arbetsplatsförlagt lärande ska förekomma och att examensmålen gäller för både skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning. För kommentarer till detta se avsnittet Arbetsplatsförlagt lärande (APL) på sidan 23 och avsnittet Skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning på sidan 23.

Kommentarer till målen för gymnasiearbetet

I målen för gymnasiearbetet anges för vård- och omsorgsprogrammet:

Gymnasiearbetet ska visa att eleven är förberedd för det yrkesområde som gäller för den valda yrkesutgången. Det ska pröva elevens förmåga att utföra vanligt förekommande arbetsuppgifter inom yrkesområdet. Gymnasiearbetet ska utföras på ett sådant sätt att eleven planerar, genomför och utvärderar sin uppgift. Gymnasiearbetet kan utformas så att det ger eleverna möjlighet att pröva sitt yrkeskunnande i företagsliknande arbetsformer.

Vad menas då med vanligt förekommande arbetsuppgifter inom vård- och omsorgsprogrammet? Här ges exempel för några av programmets yrkesutgångar som anger verksamhetsområden.

I yrkesutgångarna *funktionshinderområdet, hälso- och sjukvård, psykiatri* samt *äldreomsorg* kan vanligt förekommande arbetsuppgifter vara att ge stöd och service med personlig vård och omsorg samt att utföra medicintekniska uppgifter, serviceuppgifter i hemmet eller hushållsuppgifter, sociala och socialpedagogiska uppgifter och administrativa uppgifter. Arbetsuppgifterna ska vid behov utföras med hjälp av informationsteknik eller annan teknisk utrustning.

Se även avsnittet Gymnasiearbetet på yrkesprogram på sidan 42.

Som ett stöd i bedömningen av om eleven är förberedd för det yrkesområde som gäller för den valda yrkesutgången och kan utföra vanligt förekommande arbetsuppgifter inom yrkesområdet kan nedanstående punkter användas. Punkterna är uppdelade i tre underrubriker – Fakta och förståelse, Färdigheter samt Värderingsförmåga och förhållningssätt – för att markera en bred kunskapssyn (se vidare avsnittet Målpå sidan 48).

Fakta och förståelse

I sitt gymnasiearbete ska eleven visa

- kunskaper om människan utifrån fysiska, psykiska, sociala eller kulturella, och för uppgiften relevanta, aspekter vid hälsa, ohälsa eller funktionsnedsättning,
- kunskaper om vanliga etiska frågeställningar inom yrkesområdet, samt
- kunskaper om arbetsmiljöns betydelse för fysisk, psykisk eller social hälsa.

Färdigheter

I sitt gymnasiearbete ska eleven visa

- färdigheter i att planera, genomföra, utvärdera och dokumentera arbetsuppgifter på ett yrkesmässigt sätt,
- färdigheter i att använda informationsteknik för information, kommunikation och dokumentation, samt
- färdigheter i att, i förekommande fall, använda relevant medicinteknisk och annan teknisk utrustning utifrån gällande bestämmelser samt på ett sätt som är säkert för patienter, brukare och personal.

Värderingsförmåga och förhållningssätt

I sitt gymnasiearbete ska eleven visa

- förmåga att värdera kvaliteten på det egna arbetet,
- förmåga att arbeta med ett etiskt förhållningssätt,
- förmåga att bemöta, kommunicera och samarbeta med patienter och brukare med respekt för den enskilda individens förutsättningar och behov,
- förmåga att analysera och lösa problem som uppkommer under arbetets gång, med omdöme och med fokus på patientens och brukarens bästa, samt
- förmåga att på ett relevant sätt samarbeta med annan personal och ta ansvar för arbetsuppgifterna.

PROGRAMSTRUKTUR

Gymnasiegemensamma ämnen**600 p****Engelska**

Engelska 5 100

Historia

Historia 1a1 50

Idrott och hälsa

Idrott och hälsa 1 100

Matematik

Matematik 1a 100

Naturkunskap

Naturkunskap 1a1 50

Religiönskunskap

Religiönskunskap 1 50

Samhällskunskap

Samhällskunskap 1a1 50

Svenska

Svenska 1 100

eller

Svenska som andraspråk

Svenska som andraspråk 1 100

Programgemensamma ämnen**1 100 p****Hälsa**

Hälsopedagogik 100

Medicin

Medicin 1 150

Människan

Etik och människans livsvillkor 100

Psykiatri

Psykiatri 1 100

Psykologi

Psykologi 1 50

Samhällskunskap

Samhällskunskap 1a2 50

Specialpedagogik

Specialpedagogik 1 100

Svenska

Svenska 2 100

eller

Svenska som andraspråk

Svenska som andraspråk 2 100

Vård och omsorg

Vård- och omsorgsarbete 1 200

Vård- och omsorgsarbete 2 150

Programfördjupningen finns på www.skolverket.se, under fliken Förskola och skola

Inriktningar**Gymnasiearbete****100 p****Individuellt val****200 p**

KOMMENTARER TILL PROGRAMSTRUKTUREN

De gymnasiegemensamma ämnena

De gymnasiegemensamma ämnena läses av alla elever men i olika omfattning och ibland med olika kurser för olika program, se vidare avsnittet Gymnasiegemensamma ämnen på sidan 36. De har en nyckelroll för att eleverna ska kunna utveckla kunskaper såväl för yrkesverksamhet och fortsatta studier som för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. De gymnasiegemensamma ämnena är inte ensamma om denna uppgift, utan elevernas kunskaper utvecklas i samspel mellan alla ämnen som ingår i programmet. Därför är det viktigt att behandla de gymnasiegemensamma ämnena dels i förhållande till de generella läroplansmålen, dels i förhållande till examensmålen för programmet. Examensmålen för vård- och omsorgsprogrammet ska alltså präglade de gymnasiegemensamma kurserna, liksom de andra kurserna, som läses inom programmet.

I examensmålen betonas kommunikation, som utvecklas i ämnet *svenska* eller *svenska som andraspråk* i samverkan med karaktärsämnena. Ett rikt och nyanserat språk är ett redskap för reflektion och lärande. Elevernas möjlighet till språkutveckling är inte bara ett ansvar för lärare i svenska eller svenska som andraspråk. Eleverna får träna språket i både tal och skrift även inom programmets karaktärsämnen.

De som arbetar inom vård och omsorg möter patienter och brukare med skiftande kultur, religion och livsåskådning. Ämnet *religionskunskap* kan tillsammans med karaktärsämnena, bland annat i kursen etik och människans livsvillkor, bidra till kunskaper för att på ett positivt sätt kunna möta människor från olika kulturer.

I examensmålen betonas vårdens och omsorgens historiska utveckling. Ämnet *historia* bidrar till kunskaper om hur samhället har förändrats över tid och vad det har betytt för människors levnadsvillkor. Vad detta innebär för vårdens och omsorgens historiska utveckling kan belysas i karaktärsämnena.

Belastningsskador är ett hälsoproblem hos personal inom vård och omsorg. Ämnet *idrott och hälsa* kan bidra till ökad fysisk styrka men också, tillsammans med karaktärsämnena, ge kunskaper om hur skador kan förebyggas genom rätt arbetsteknik.

I vård- och omsorgsarbetet finns många situationer då grundläggande matematiska kunskaper är nödvändiga, till exempel för beräkning av vätskebalans eller bedömning av rimlighet vid läkemedelsdosering. Ämnet *matematik* kan bidra till såväl teori som färdighetsträning.

Ämnet *engelska* bidrar till den kommunikativa förmåga som behövs i en mångkulturell vård. Det ger också en språklig grund för vård- och omsorgsarbete i internationella sammanhang.

De programgemensamma ämnena

De ämnen som är gemensamma för vård- och omsorgsprogrammet är: *hälsa, medicin, människan, psykiatri, psykologi, samhällskunskap, specialpedagogik, svenska* eller *svenska som andraspråk* samt *vård och omsorg*. Dessa ämnen lägger den gemensamma grunden för arbete inom samtliga av programmets verksamhetsområden.

Ämnet *hälsa* bidrar till att eleverna utvecklar kunskaper om vad som medverkar till människors hälsa och livskvalitet samt om hur individens livsstil kan bidra till att förebygga ohälsa. Ämnet är programgemensamt eftersom allt vård- och omsorgsarbete utgår från det friska och så långt möjligt tar vara på det friska.

Genom ämnet *medicin* utvecklar eleverna kunskaper om människan vid hälsa och ohälsa. Ämnet bidrar till förmåga att upptäcka förändringar i människors hälsotillstånd.

Ämnet *människan* bidrar till kunskaper om människan utifrån ett socialt, kulturellt och existentiellt perspektiv. Det bidrar också till ett etiskt förhållningssätt.

I ämnet *psykiatri* utvecklas kunskaper om olika psykiska funktionsnedsättningar samt förmåga att möta och kommunicera med patienter och brukare som har psykisk funktionsnedsättning.

Ämnet *psykologi* bidrar till att eleverna utvecklar kunskaper om människan ur ett psykologiskt perspektiv.

Ämnet *samhällskunskap* bidrar till kunskaper om samhällets politiska styrning och välfärdsteorier, vilket har betydelse för förståelsen av den framtida yrkesutövningen och av de sammanhang yrkesverksamma verkar i.

Ämnet *specialpedagogik* bidrar till grundläggande kunskaper om olika funktionsnedsättningar, som är värdefulla inom samtliga verksamhetsområden.

I ämnet *svenska* eller *svenska som andraspråk* kommer eleverna i kontakt med litteratur som förutom språkutveckling också förmedlar kunskaper om och erfarenheter av människors liv, kulturer, historia och levnadssätt. Litteraturen har en viktig funktion som förmedlare av erfarenheter som eleverna ännu inte har men som de behöver i sin kommande yrkesverksamhet. Dessutom är behovet av att kunna uttrycka sig i tal och framför allt i skrift stort eftersom kravet på dokumentation gäller all personal inom vård- och omsorg.

I ämnet *vård och omsorg* utvecklar eleverna förmåga att planera, utföra och utvärdera vård- och omsorgsuppgifter som förekommer mer eller mindre inom samtliga verksamhetsområden.

Inriktningarna

Vård- och omsorgsprogrammet har inga inriktningar. Det motiveras av att branschen anser att yrkesområdet behöver en bred gemensam grund med möjlighet till flexibla specialiseringar därefter. Utan inriktningar kan huvudmännen i samverkan med de lokala programråden anpassa utbildningen utifrån förändringar i arbetslivet och utifrån forskningsrön.

Programfördjupningen

Programfördjupningen innehåller kurser som ligger inom ramen för vård- och omsorgsprogrammens examensmål och karaktär, se vidare avsnittet Programfördjupning på sidan 40. Skolverket beslutar om vilka kurser som får erbjudas som programfördjupning. En aktuell förteckning över vilka kurser som ingår i programfördjupningen på vård- och omsorgsprogrammet finns publicerad på Skolverkets webbplats.

I programfördjupningen, som omfattar 500 poäng, finns ämnen som fördjupar, breddar och specialiserar mot de verksamhetsområden som programmet utbildar för. Det kan handla om ämnet *gerontologi och geriatrik* som ger fördjupade kunskaper för arbete med äldre, ämnet *psykiatri* som leder till en psykiatrispecialisering och ämnet *sjukvård* för arbete inom hälso- och sjukvård. Dessutom kan det handla om ämnet *specialpedagogik* som ger fördjupade kunskaper för arbete inom funktionshinderområdet.

I programfördjupningen finns också ämnen som bidrar till värdefulla kunskaper för samtliga verksamheter, till exempel ämnet *hälsa*. Den tekniska utvecklingen inom all vård och omsorg går snabbt, och kurser som *teknik i vård och omsorg* samt *it i vård och omsorg* bidrar med kunskaper som är viktiga för alla verksamheter. Kursen *internationellt* arbete kan bidra till fördjupade kunskaper för yrkesutövning i ett mångkulturellt samhälle eller för arbete utomlands.

Kurserna *engelska 6* samt *svenska* eller *svenska som andraspråk 3* ingår i programfördjupningen för att de kan fördjupa elevernas kommunikativa förmåga. Kursen *matematik 2* är ofta ett krav för särskild behörighet till flera högskoleutbildningar inom vård och omsorg.

Yrkesutgångar och programfördjupningspaket

Skolverkets förslag till yrkesutgångar och programfördjupningspaket för vård- och omsorgsprogrammet tas fram i samråd med det nationella programrådet. De presenteras på Skolverkets webbplats. Programfördjupningspaketet ger exempel på kunskaper som enligt branschen behövs för att eleverna ska bli anställningsbara. Yrkesutgångarna och programfördjupningspaketet kan anpassas till lokala förhållanden i samråd med det lokala programrådet. Se vidare avsnittet Yrkesutgångar och programfördjupningspaket på sidan 41.

Några yrkesutgångar på vård- och omsorgsprogrammet är: *hälso- och sjukvård*, *psykiatri*, *äldreomsorg* och *funktionshinderområdet*. Yrkesutgångarna anger verksamhetsområden i stället för yrkestitlar eftersom det inte finns några gemensamma yrkestitlar som gäller för hela landet.

Yrkesutgången *hälso- och sjukvård*:

Kurser i programfördjupningspaketet för yrkesutgången hälso- och sjukvård

Akutsjukvård, 200 poäng
Medicin 2, 100 poäng
Lindrande vård, 100 poäng
Hemsjukvård, 100 poäng

Yrkesutgången *psykiatri*:

Kurser i programfördjupningspaketet för yrkesutgången psykiatri

Psykiatri 2, 200 poäng
Komplementärmedicin 100 poäng
Samhällsbaserad psykiatri, 100 poäng
Rättspsykiatri, 100 poäng

Yrkesutgången *äldreomsorg*:

Kurser i programfördjupningspaketet för yrkesutgången äldreomsorg

Äldres hälsa och livskvalitet, 200 poäng
Vård och omsorg vid demenssjukdom, 100 poäng
Hemsjukvård, 100 poäng
Socialpedagogik, 100 poäng

Yrkesutgången *funktionshinderområdet*:

Kurser i programfördjupningspaketet för yrkesutgången funktionshinderområdet

Specialpedagogik 2, 100 poäng
Socialpedagogik, 100 poäng
Friskvård och hälsa, 100 poäng
It i vård och omsorg, 100 poäng
Vårdpedagogik, 100 poäng

Högskolebehörighet

Elever på yrkesprogram får grundläggande högskolebehörighet om de har en yrkesexamen och om de har godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk 2 och 3 och i engelska 6. Vilka möjligheter som finns på vård- och omsorgsprogrammet att läsa dessa tre kurser och kurser som kan ge särskild högskolebehörighet framgår av Skolverkets webbplats.